

نگاهی به عرف

نویسنده.

فاطمه میرانیپور

عضو هیأت علمی دانشگاه پیام نور

www.ketab.ir

سرشناسه	: میرانپور، فاطمه، ۱۳۵۹-
عنوان و نام پدیدآور	: نگاهی به عرف / نویسنده فاطمه میرانپور.
مشخصات نشر	: همدان: برکت کوثر، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	: ۱۰۰ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۴۳۵-۰۸۷-۰
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
یادداشت	: کتابنامه به صورت زیرنویس.
موضوع	: عرف (فقه)
موضوع	: عرف
رده بندی کنگره	: B۱۸۱/۶
رده بندی دیویی	: ۲۰۱/۳۷۰
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۹۰۱۳۵۶

انتشارات برکت کوثر

ناشر برگزیده استان همدان

نام کتاب: نگاهی به عرف

مؤلف: فاطمه میرانپور (عضو هیأت علمی دانشگاه پیام نور)

صفحه‌آرایی و طراحی جلد: تبلیغات آپادانا

چاپ: یوسف

نوبت چاپ: اول - بهار ۱۳۹۹

شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

قیمت: ۲۰۰۰۰ تومان

نشانی: همدان - چهارراه تختی، انتشارات برکت کوثر

تلفن: ۱۱۷۸ ۳۳۵۳ - ۹۰۴۵ ۸۱۵ ۹۱۸

فهرست مطالب

مقدمه.....	۱۳
فصل اول / مفهوم عرف	۱۷
مفهوم عرف.....	۱۹
الف- مفهوم لغوی عرف.....	۱۹
ب- مفهوم اصطلاحی عرف.....	۲۰
۱- مفهوم اصطلاحی عرف از دیدگاه فقیهان.....	۲۰
۲- مفهوم اصطلاحی عرف از دیدگاه حقوقی ها.....	۲۳
فصل دوم / اقسام عرف	۲۷
اقسام عرف.....	۲۹
الف- تقسیم عرف به اعتبار اهل عرف.....	۲۹
۱- عرف عام.....	۲۹
۲- عرف خاص.....	۳۰
الف- عرف خاص صنفی.....	۳۱
ب- عرف خاص زمانی.....	۳۱
ج- عرف خاص مکانی.....	۳۱
عرف شارع و عرف مشرعه.....	۳۲
ب- تقسیم عرف به اعتبار موضوع آن.....	۳۲
۱- عرف عملی.....	۳۲
۲- عرف لفظی.....	۳۳

ج- تقسیم عرف به اعتبار مشروعیت آن..... ۳۵

۱- عرف صحیح..... ۳۵

۲- عرف فاسد..... ۳۶

فصل سوم / مقایسه عرف با سایر مفاهیم نزدیک به آن..... ۳۷

مقایسه عرف با سایر مفاهیم نزدیک به آن..... ۳۹

الف- عرف و عادت..... ۳۹

مفهوم عادت..... ۳۹

نسبت میان عرف و عادت و مقایسه آن دو..... ۴۱

ب- عرف و اجماع..... ۴۴

مفهوم اجماع..... ۴۴

تفاوت‌های عرف و اجماع..... ۴۵

ج- عرف و سنت..... ۴۷

د- عرف و سیره..... ۴۹

مفهوم سیره..... ۴۹

انواع سیره و بحث از حجیت آنها..... ۴۹

۱- سیره متشرعه یا سیره اسلامی..... ۴۹

۲- سیره عقلاء..... ۵۲

بررسی رابطه عرف با سیره عقلاء و تفاوت‌های آنها..... ۵۴

فصل چهارم / حجیت عرف..... ۵۷

الف- حجیت عرف..... ۵۹

۱- حجیت عرف از دیدگاه فقهای اهل سنت..... ۵۹

دلایل حجیت عرف از دیدگاه آنها..... ۶۲

۲- حجیت عرف از دیدگاه فقهای امامیه (شیعه) ۶۵

ب- شرایط حجیت عرف ۷۱

۱- اطراد و غلبه ۷۱

۲- عدم مخالفت با ادله شرعی ۷۳

۳- عدم تصریح بر خلاف عرف ۷۳

۴- همزمان بودن عرف ۷۳

۵- معقول بودن عرف ۷۳

فصل پنجم / موارد کاربرد عرف و عرف در قانون مدنی ۷۵

الف- تحلیلی گاه به گاه: مقدمه بحث ۷۷

ب- موارد کاربرد عرف ۸۳

۱- کشف حکم شرعی ۸۳

۲- تشخیص مفاهیم و حدود و مصطلحات ۸۳

۳- کشف مقصود گوینده ۸۶

۴- کشف دلایل شرعی ۸۶

ج- عرف در قانون مدنی ایران ۸۷

د- سخن پایانی یا نتیجه کلی ۹۲

منابع و مأخذ ۹۵

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

«الحمد لله رب العالمين و به نستعين إنه خير ناصر و معين. اللهم صل على محمد و آل محمد أفضل ما صليت على ابراهيم و آل ابراهيم (عليه السلام) و عجل فرجهم و اهلك اعدائهم و اللعن على اعدائهم اجمعين من الآن إلى قيام يوم الدين».

عرف پدیده‌های اجتماعی است که از متن جامعه نشأت می‌گیرد. جامعه نیز همواره در حال تغییر و تحول و حرکت است و پدیده‌های جامعه از جمله عرف همزمان با جامعه با سرعت شگفت‌انگیزی دچار تحول و دگرگونی می‌شوند؛ بنابراین هر قانونی که بخواهد با این جامعه پویا و متحرک همراه شود و آن را تنظیم کند، به ناچار باید پویایی و تحرک داشته باشد و تحرک و پویایی هر قانون نیز در سایه توجه و عنایتی است که به عرف جامعه دارد.

از آنجا که فقه با مجموعه قوانین خود، نامتناسب با تغییرات جامعه و زندگی مردم ارتباط و پیوند دائمی دارد و خیلی از موضوعات فقهی ماهیت عرفی دارند و گفته شد که عرفیات جامعه هم در اثر تغییر جوامع و به اختلاف زمان و مکان مقتضائات آن دو، همواره و به مرور در حال تحول و دگرگونی هستند و عرفیات تابع این تغییرات خود را به عرفیات جدید می‌دهند؛ فقه اسلامی اگر بخواهد برای این موضوعات عرفی جدید احکام و دستوراتی را صادر کند باید به عرف جاری در جامعه آشنایی داشته باشد و دستوراتی را صادر کند و متوقف شده و از جامعه دور می‌ماند.

به عبارت دیگر، فقه و حقوق دین اسلام که به اعتقاد ما دین جاودانه است، در سایه توجه و عنایت به عرف حاکم بر زندگی اجتماعی مردم یک جامعه می‌تواند قوانین و احکام خود را همواره با نیازهای مردم و جامعه هماهنگ و منطبق ساخته و

پاسخگوی این نیازها باشد و به این ترتیب، زندگی افراد و جامعه را تنظیم کرده و آنها را به سمت هدفی معلوم هدایت و رهبری کند.

جاودانگی دین اسلام به همین معناست؛ همان طور که در منابع اسلامی آمده است: «شرعُ محمدٍ (صلی الله علیه و آله) مستمرُّ الی یومِ القیامة» و «حلالُ محمدٍ (صلی الله علیه و آله) حلالُ الی یومِ القیامة و حرامهُ حرامُ الی یومِ القیامة».

به هر حال عرف از ضرورت های زندگی اجتماعی است و از ارزش و اهمیت فراوانی در فقه حقوق اسلام و حقوق سایر کشورها برخوردار می باشد تا آنجا که در بسیاری از مسائل از مراجع داده می شود یعنی در حل و فصل بسیاری از مسائل فقهی و حقوقی و اجتماعی تأثیر فراوان دارد.

عرف به عنوان یکی از منابع سرچ ممتاز حقوق در عصر حاضر به شمار می آید و نقش بسیار مهمی در قانونگذاری همه کشورهای ایفاء کرده و همواره قوانین را تفسیر، تأیید و تعدیل می کند و آنها را از توقف و ایستادن باز داشته و به تحرک و پویایی وا می دارد و منطبق بر نیازهای جامعه می سازد.

موضوع کتاب حاضر، «نگاهی به عرف» است که بناست در آن عرف در علم فقه و حقوق اسلامی مورد مطالعه و بررسی قرار گیرد. علت انتخاب این موضوع همچنان که در بالا هم گفته شد، اهمیت زیاد عرف در فقه و حقوق اسلام و تأثیر فراوان و چشمگیر آن در حل و فصل بسیاری از موضوعات فقهی و حقوقی در همه اعصار مخصوصاً عصر حاضر یعنی عصر سرعت و شتاب یا عصر تغییر است.

این کتاب در پنج فصل تنظیم شده است. در فصل اول و دوم، به بررسی مفهوم عرف و اقسام آن پرداخته شده؛ در فصل سوم و چهارم به ترتیب، مقایسه عرف با

سایر مفاهیم نزدیک به آن و حجیت عرف مورد مطالعه قرار گرفته و بیان شده است. فصل پنجم و پایانی نیز به بررسی موارد کاربرد عرف، عرف در قانون مدنی ایران و ارائه یک نتیجه گیری کلی اختصاص یافته است. امید است این اثر فقهی و حقوقی مورد استفاده اهل علم واقع شود و خداوند سعی ما را در جهت رضایت خودش و تقویت دین برگزیده اش، اسلام عزیز قرار دهد. إن شاء الله

الحمد لله رب العالمين و العاقبة للمتقين

فاطمه میرانپور، ۱ مرداد ۱۳۹۸